

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

füzetek

az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

"Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék..."

(Vörösmarty Mihály)

XI. évfolyam 121. szám

2007. március

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár
a Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magyar-orm.axelero.hu honlapon olvasható

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu - magyar.ormeny@t-online.hu

Az örmény liturgia megemlékezéseiből

"A szent apostolokról, prófétákról, vértanúkról, tanítókról, az összes szent püspökről, patriarkáról, papokról, igazhitű diakónusokról és minden szentről történjék megemlékezés ebben a szent áldozatban, könyörögjünk."

Tán az idézet utolsó, felszólító szava, melyet igen meg kell fontolnunk. Akiket felsorol a szöveg, azok is mind, ezt gyakorolták. Legyenek hát példánk meg közbenjáróink. Legalább is ezt mondja a hitünk, mely egyben éltetőnk.

Dr. Sasvári László

Gazdovits Miklós

Az erdélyi örmények története

2. rész

A bizánciakkal szoros szövetségben megszervezett háború a bolgárok ellen

Erre vonatkozólag VI. Leó császár Taktikájában feljegyzi a magyar-kabar-örmény harcosok haditechnikáit is, akiket "saját hajóival szállította harctérre". E harcok során figyelte meg a császár a harcmódot és ezek alapján iktatta be Taktikájába a magyar harcosok között lévő örmény csapatok harci szokásait is.

895-ben (?) Simeon bolgár cár a besenyőkkel szövetségbe lépve komoly vereséget mért Bulgarophygonnál a bizánci-magyar szövetséges csapatokra és feldúlta az Etlközben hátrahagyott, komolyabb védelem nélkül maradt családok gazdaságait. "Miután pedig a türkök visszatértek, és földjüket ilyen pusztán és feldúlva találták, letelepedtek arra a földre, amelyen ma is laknak" - mondja Konsztantin császár. Így került a magyar-kabar-örmény népkombináció 895-896-ban a Kárpát medencébe.

Ezek után úgy vélem, a vándorlások alatti magyar-örmény kapcsolatokat és keveredést bizonyítottuk. Annak eldöntése, hogy az örmények milyen számban voltak jelen, illetve milyen hatást gyakoroltak a magyar etnikum kialakulására, a történészek, antropológusok és más, ezzel őszintén és elfogultság nélkül foglalkozó szakemberek feladata.

Az Árpáddal a Kárpát medencébe érkezett örményeket, valamint utódaikat *Árpádkori örményeknek* nevezzük. Lássuk mi történt az Árpáddal Pannóniába érkezett örményekkel? Erre a választ a *Képes Krónika* ismeretlen szerzője, valamint Kézai Simon adja meg: az örmények "érdemeikért földeket és

különböző privilégiumokat kaptak és letelepedtek". De hol? Milyen helyen?

Ilyen hely volt a magyar honfoglaló vezérek, talán maga Árpád által fő székhelynek kinevezett esztergomi vár és erődítménycsoport délnyugati része, ahová nagyobb örmény csoport telepedett le. A hely az *Ermen* vagy *Villa Ermen* néven ismert településből és a környékén lévő földekből állt és a IX.-XIV. században *Terra Armenorum de Pannonia* néven szerepelt. A pannóniai örmények földjéről gazdag szakirodalom szól. Életében, 1315-ben, egy fontos esemény történt: a tatárjárás által elűzött örmény lakosok helyett az esztergomi káptalan "más helyekről hozott örményekkel" újratelepítette a falut. Az erdélyi örmények földjéről szintén több írásbeli és régészeti adat létezik. Központja a Nagyszeben és Vöröstoronyi szoros közötti *Talmácson* volt, de terjedelme nem annyira ismert, mint a pannóniaié. Talmácson örmény püspökség és egy kolostor is működött.

Az örmény szóból eredő és máig fennmaradt számos erdélyi helységnév is tanúsítja, hogy nemcsak a Vöröstoronymnál, hanem más helyeken is telepedtek le Erdélyben örmények. Mái fennmaradt nevek a Nagyenyedtől északra lévő Marosörményes, eredetileg Örményes, a Nagysármástól keletre fekvő Mezőörményes, eredetileg Örményes, a szilágysági Bikkörményes, az Erzsébetvárostól északra lévő Szászörményes, az Apácától északra fekvő Ürmös, amelynek neve eredetileg Örményes volt, a Karánsebestől délre fekvő Örmény, a Nagyszebentől északnyugatra fekvő Örmény stb. Mi nem fogadjuk el azt a kritikát, mely szerint ezek a nevek nem a hajdani lakosok nemzetisége után lennének Örménynek vagy Örményesnek nevezve, hanem a "... vízforgás, forgó, mélyvíz jelentésű "örvény" közszó örmény változata után. Sem azt, hogy ezek a helységnevek Kalotaszeg délnyugati részében a kézimalom, a daráló nevéből erednének.

A nagyszámú örmény elem a magyar nyelv szókincsében ugyancsak a nagyszámú örmény jelenlétét bizonyítja a Kárpát medencében. Dr. Lukácsi Kristóf 210 örmény eredetű szót számlált meg a magyar nyelvben, melyet Szongott Kristóf 478-ra emelt. Például: szer->szereget; árád>arad, áruárok; sirum>sír; szárm>származás; zsing>zeng; hén>vén; csavaragán>csavargó; erag>ér; bubbuta, stb.

Dr. Schütz Ödön akadémikus professzor négy örmény eredetű betegségnevet is kimutat a magyar szókincsben: "pizok" (örményül pisak)=lepra, foltos bőrbetegség; "kosz" (ö. kos)=száraz, beszáradt undok kelevény; "csécs" (ö. csecs) = himlőhely; "keh" (ö. Keh) = kelés, tályog a testen, nyálkahártya betegsége.

Mindezek után reméljük, senki sem vonja kétségbe a nagyszámú örmény jelenlétet a Kárpát medencében, de ha mégis lennének olyanok, akik ezt a valóságot megkérdőjeleznék, folytathatjuk bizonyítékainkat a Kárpát medencében több mint 110 kívülről kerek, de belülről hatkaréjos, jellegzetes örmény templomok bemutatásával, melyekből "40 jelenleg is eredeti vagy átépített - bővített - formában áll, szertartás folyik bennük, további 40-nek alapfalai megtekinthetők, romos állapotban maradtak az utókorra, illetve ásatással kerültek napvilágra" (Szilágyi András)

Legfontosabb bizonyítéka annak, hogy az örményeknek fontos szerepük volt a kereszténység terjesztésében a Kárpát-medencében, a jellegzetes kívülről kerek, de belül hatkaréjos templomok. E rotundák paternitása ügyében számos tanulmány jelent meg, de egyik szerző sem meri kimondani, hogy ezeket a templomokat, ha nem is az örmények, de jelentős részüket az örmények építették saját használatra. A továbbiakban ezt a kijelentést bebizonyítjuk.

Bizonyításra két ma is működő rotundát használunk fel: a Bodroglóközben lévő *Karcsait*, és a Makó melletti *Kiszombor*-t. Választásunknak több oka van: elsősorban azért, mert a szakemberek mindkét templom építési idejét a XI. századra teszik, Szilágyi András szerint pedig "akár a Szent István-kori térítést megelőző időpontra is tehető"! Másodrészt azért, mert a karcsai templom 1527-től református templommá vált, míg a kiszombori rotunda katolikus maradt. Harmadszor pedig: e két templom falain olyan bizonyítékok maradtak fenn, amelyekkel határozottan és minden kétség nélkül alátámaszthatjuk az állítást, miszerint ezt a két templomot örmények építették - a maguk részére.

(Folytatjuk)

(Az erdélyi örmények története című (Kriterion Kolozsvár, 2006) könyvbemutató előadás elhangzott a Fővárosi Örmény Klub 2007. január 18-i rendezvényén.)